

Euroopa Liidu
Nõukogu

Brüssel, 12. jaanuar 2023
(OR. en)

5211/23

SOC 12
ANTIDISCRIM 5
GENDER 5
JAI 21
FREMP 3
COHOM 7
EDUC 9

SAATEMÄRKUSED

Saatja:	Euroopa Komisjoni peasekretär, allkirjastanud Martine DEPREZ, direktor
Kättesaamise kuupäev:	9. jaanuar 2023
Saaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopa Liidu Nõukogu peasekretär
Komisjoni dok nr:	COM(2023) 7 final
Teema:	KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE Liikmesriikide romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike hindamisaruanne

Käesolevaga edastatakse delegatsioonidele dokument COM(2023) 7 final.

Lisatud: COM(2023) 7 final

Brüssel, 9.1.2023
COM(2023) 7 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

Liikmesriikide romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike hindamisaruanne

{SWD(2023) 3 final}

SISSEJUHATUS

Komisjon võttis 7. oktoobril 2020 vastu romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitleva uue ELi strateegilise raamistiku¹ kui osa oma üldisest poliitilisest prioriteedist edendada võrdõiguslikkuse liitu. Võttes arvesse eelmise romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku (2011–2020) hindamise² tulemusi, on uues raamistikus rõhutatud vajadust suurendada pühendumist ELi ja liikmesriikide tasandil, minnes sotsiaal-majanduslikult integratsioonilt üle terviklikumale käsitlusele romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise edendamisel. Liikmesriigid kiitsid selle lähenemisviisi heaks romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitleva nõukogu soovitus³ ühehäälselt vastuvõtmisega 12. märtsil 2021.

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus keskendutakse võitlusele romavastasuse ja diskrimineerimise vastu, võttes sealjuures arvesse roma elanikkonna mitmekesisust ja vajadust rakendada valdkondadeülest lähenemisviisi, kuna diskrimineerimisel võivad lisaks etnilisele päritolule mängida rolli ka muud tegurid, nagu asjaolu, et tegemist on naise, eaka või noore, lapse, LGBTIQ-inimese, puudega inimese, liikuva ELi kodaniku, kolmanda riigi kodaniku ja/või kodakondsuseta isikuga. Raamistikuga edendatakse romade mõjuvõimu ning koostöö ja usalduse suurendamise kaudu ka romade osalemist ning kaasamist kõikidesse neid mõjutavatesse poliitika- ja otsustusprotsessidesse. Raamistikus on sätestatud seitse ELi ühist eesmärki ja kavandatud esimest korda ELi tasandi sihid aastaks 2030, et tagada minimaalsed edusammud. Need seitse eesmärki hõlmavad horisontaalseid eesmärke võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise valdkonnas ning haridust, tööhõivet, tervishoidu ja eluasemeid käsitlevaid valdkondlikke eesmärke. Et toetada tõhusat edusammude jälgimist, on tehtud raamistikus ka ettepanek võtta liikmesriikide jaoks kasutusele näitajate kogum⁴.

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus, mis töötati välja COVID-19 kriisi ajal, on arvesse võetud pandeemia ebaproportsionaalset mõju roma elanikkonnale: raamistik sisaldab suuniseid selle kohta, kuidas tulla paremini toime probleemidega, edendada e-kaasatust ja tagada keskkonnaalne õiglus.

Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku eesmärkide saavutamiseks on vaja nii ELi kui ka riiklike meetmeid, kuna liikmesriikidel on asjaomastes valdkondades põhipädevus. Seepärast kutsuti romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus ja nõukogu soovituses liikmesriike üles töötama 2021. aasta septembriks välja riiklikud strateegilised raamistikud⁵ ja jagama neid komisjoniga. Kuna olukord liikmesriikides on erinev, oodati, et riiklike raamistike väljatöötamisel järgitaks ühist, kuid diferentseeritud lähenemisviisi. Komisjon kutsus kõiki liikmesriike üles tagama, et riiklikel raamistikel on rida ühiseid omadusi ja et need raamistikud sisaldavad minimaalseid kohustusi, mida võivad täiendada riigi konkreetsest olukorrast sõltuvad lisakohustused. Lisaks kutsuti liikmesriike, kus romad moodustavad

¹ Romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlev ELi strateegiline raamistik, [COM\(2020\) 620](#).

² Aruanne romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistiku (aastani 2020) hindamise kohta, COM(2018) 785 final.

³ [Nõukogu 12. märtsi 2021. aasta soovitus romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise kohta \(2021/C 93/01\)](#).

⁴ Kogumi on välja töötanud Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA) koostöös riiklike romade kontaktpunktide, riiklike statistikaametite ja komisjoniga.

⁵ Romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik hõlmab romasid käsitlevaid riiklike strateegiaid ja/või laiemas sotsiaal-majanduslikus kontekstis rakendatavaid terviklikke poliitikameetmete kogumeid, mis on romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise puhul asjakohased.

märkimisväärse osa elanikkonnast (st üle 1 %⁶), lisama sellesse raamistikku kaugeleulatuvamad kohustused.

Täiendamaks romasid käsitlevat ELi strateegilist raamistikku, on nõukogu soovitusel sätestatud meetmed, et teha edusamme seitsme ühise eesmärgi saavutamisel, sõltuvalt meetmete asjakohasusest riigi kontekstis. Samuti rõhutatakse selles, et on tähtis seada sisse usaldusväärsed järelevalvemehhanismid ning kasutada maksimaalselt ja optimaalselt nii liidu kui ka riiklike rahalisi vahendeid.

Käesolevas teatises antakse ülevaade romasid käsitlevatest riiklikest strateegilistest raamistikest, hinnatakse liikmesriikide võetud kohustusi ja antakse suuniseid vajalike täiustuste kohta. Teatisele on lisatud kahest osas koosnev komisjoni talituste töödokument, mis sisaldab riikide ülevaateid, kus on kokku võetud liikmesriikide ning mitme Poznańi protsessis osaleva ELi kandidaatriigi ja potentsiaalse kandidaatriigi⁷ vastu võetud riiklike strateegiate analüüs. Riikide ülevaadetes hinnatakse, kui hästi vastavad liikmesriikide kavandatud põhimeetmed romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku ja nõukogu soovituse eesmärkidele, juhitakse tähelepanu valdkondadele, mis vajavad täiustamist, ja tuuakse näiteid paljutõotavatest tavadest. Komisjoni talituste töödokumendi teises osas, mis hõlmab ELi kandidaatriike ja potentsiaalseid kandidaatriike, järgitakse sama lähenemisviisi. Komisjoni talituste töödokumendi esimene osa sisaldab Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) esitatud tabelit iga liikmesriigi seatud eesmärkide kohta ning romade kodanikuühiskonna järelevalve algatuse raames koostatud riigipõhistes hindamisaruannetes esitatud järelduste kokkuvõtet⁸.

1. ROMASID KÄSITLEVATE RIIKLIKE STRATEEGILISTE RAAMISTIKE ÜLDINE HINDAMINE

2021. aasta septembriks esitasid oma romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku viis liikmesriiki; enamik liikmesriike esitas selle raamistiku ajavahemikus 2021. aasta oktoobrist 2022. aasta maini. Kaks liikmesriiki võtsid romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku vastu alles 2022. aasta juuni lõpus⁹. Kuus liikmesriiki juba rakendavad strateegiat, mis kehtib ka pärast 2021. aastat, või integreeritud poliitikameetmete kogumit¹⁰ ja üks liikmesriik ei ole veel uuendanud oma romasid käsitlevat riiklikku strateegilist raamistikku, mis kaotas kehtivuse 31. detsembril 2021. Nende seitsme liikmesriigi puhul kasutati hindamisel küsimustikku olemasolevate või kavandatud meetmete kohta, et teha kindlaks, mil määral on nende riikide kehtivatesse raamistikesse ja kavadesse lõimitud romasid käsitleva ELi uue strateegilise raamistiku ja nõukogu soovituse elemendid¹¹.

⁶ Bulgaaria, Hispaania, Kreeka, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari.

⁷ Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Põhja-Makedoonia, Montenegro, Serbia ja Kosovo (kõnealune nimetus ei piira seisukohti staatuse suhtes ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 1244/1999 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta), kes nõustuvad Poznańi protsessi raames viima oma romasid käsitlevad riiklikud strateegilised raamistikud/tegevuskavad kooskõlla romasid käsitleva ELi raamistikuga.

⁸ Ettevalmistav meede 2021–2025 – romade kodanikuühiskonna järelevalve projekt – romade ja nende huve kaitsvate kodanikuühiskonna organisatsioonide suutlikkuse ja kaasatuse suurendamine poliitika järelevalves ja läbivaatamises. Kodanikuühiskonna osalemine ja kaasamine on romasid käsitleva ELi raamistiku tähtis osa. Romade ja nende huve kaitsvaid kodanikuühiskonna organisatsioone kaasati rakendamise hindamisse ka varem.

⁹ Vt lisa, mis sisaldab tabelit, kus on antud ülevaade esitatud dokumentidest.

¹⁰ Üldised sotsiaalse kaasamise alased ja diskrimineerimise vastased meetmed.

¹¹ Malta ei ole võtnud vastu romasid käsitlevat riiklikku strateegilist raamistikku, kuna teadaolevalt ei ole seal roma elanikkonda.

Hindamisel vaadeldakse romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes sätestatud meetmete ja nõukogu soovitusel kavandatud meetmete vastavust. Samuti vaadeldakse, mil määral kajastavad meetmed peamisi probleeme igas liikmesriigis, ning hinnatakse, kas meetmed on piisavalt ambitsioonikad, et aidata saavutada romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku 2030. aasta sihte. FRA analüüsis riiklikes raamistikes sätestatud eesmärke ja näitajaid. Iga eesmärgi all esitatakse näiteid liikmesriikide paljutöötavate tavade kohta.

1.1. Hindamise kokkuvõte

a) Ühised omadused, minimaalsed ja kaugeleulatuvamad kohustused

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus on tehtud ettepanek, et kõigil romasid käsitlevatel riiklikel strateegilistel raamistikel peaksid olema mõned ühised omadused (keskendumine võrdõiguslikkusele, osalemisele ja mitmekesisusele), et neis tuleks ühendada üldised ja sihipärased meetmed ning et nende puhul tuleb parandada eesmärkide seadmist ja andmete kogumist. Sellega seoses kutsuti kõiki liikmesriike üles nägema oma raamistikus ette järgmised minimaalsed kohustused (millele on osutatud ka nõukogu soovitusel):

- sätestada lähtetasemed ja eesmärgid ELi eesmärkide ja peamiste sihtide saavutamiseks, sealhulgas konkreetsete rühmade jaoks, et kajastada romade mitmekesisust;
- võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu;
- tagada tõrjutud romade sotsiaal-majanduslik kaasamine;
- ühendada sihipärased ja üldised meetmed;
- näha ette spetsiaalne eelarve ning luua mehhanismid rakendamise, aruandluse, järelevalve ja edusammude hindamise jaoks;
- kaasata romade ja nende huve kaitsvad kodanikuühiskonna organisatsioonid, valdkondlikud ministeeriumid, võrdõiguslikkust edendavad asutused ja muud osalejad süstemaatilisse konsulteerimisse ja koostöösse;
- edendada kodanikuühiskonna organisatsioonide aktiivset osalemist poliitikakujundamises ning riiklike ja ELi platvormide protsessides ning
- anda riiklikele romade kontaktpunktile vajalikud volitused, vahendid ja töötajad ning suurendada nende kontaktpunktide rolli, sealhulgas romade kaasamise riiklike platvormide reformimise kaudu.

Üldiselt on liikmesriigid kajastanud oma romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes enamikku romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku uuendusi ning on järginud kolmel sambal (võrdõiguslikkus, kaasamine ja osalemine) põhinevat lähenemisviisi. Sõltuvalt riigis valitsevast olukorrast on nad ette näinud ka nõukogu soovitusel kavandatud meetmed.

Kaheksa liikmesriigi (Hispaania, Horvaatia, Kreeka, Leedu, Prantsusmaa, Slovakkia, Sloveenia ja Tšehhi) romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku väljatöötamisel on järgitud ELi raamistikus kavandatud ühiseid omadusi ja minimaalseid kohustusi ning 12 liikmesriiki (Austria, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Itaalia, Läti, Madalmaad, Poola, Rumeenia, Saksamaa, Soome ja Ungari) on arvestanud nendega osaliselt. Enamasti on puudu eesmärgid, selgelt eraldatud eelarvevahendid rakendamise ja järelevalve jaoks või meetmed, milles on arvesse võetud roma elanikkonna mitmekesisust. Ülejäänud kuue liikmesriigi (Iirimaa, Küpros, Luksemburg, Portugal, Rootsi ja Taani) raamistik sisaldab minimaalseid kohustusi väga piiratud määral.

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus kutsuti liikmesriike, kes seisavad romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise tagamisel silmitsi eriliste probleemidega, üles võtma sõltuvalt riigis valitsevast olukorrast ühiste omaduste ja minimaalsete kohustuste kõrval lisakohustusi. Sellised probleemid on seotud näiteks romade elamistingimuste, riikidevahelise liikuvuse või ametlike dokumentidega. Järgides ühist, kuid diferentseeritud lähenemisviisi, on mitu liikmesriiki võtnud lisakohustusi, näiteks on kehtestatud teatavates **valdkondades** kvantitatiivsed eesmärgid või kirjeldatud üksikasjalikult, kuidas kavatsetakse investeerida ELi ja riiklikke rahalisi vahendeid romade hüvanguks.

Peale selle oodati, et seitse liikmesriiki (Bulgaaria, Hispaania, Kreeka, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari), kus roma elanikkond on suurem (moodustab üle 1 % kogu elanikkonnast), võtaksid oma romasid käsitlevas strateegilises raamistikus veelgi kaugeleulatuvamad kohustused. Kõik need riigid, nagu ka Horvaatia, esitasid raamistiku, milles sätestatud kohustused on kaugeleulatuvamad (ehkki erineva ambitsioonikuse tasemega), et ennetada diskrimineerimist ja selle vastu võidelda ning vähendada romavastasust ning romavastaseid eelarvamusi ja stereotüüpe. Enamiku nende raamistike juurde kuulub kava või meetmete kogum, millest on näha, kuidas kavatsetakse kulutada romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise toetamiseks ELi ja riiklikke rahalisi vahendeid. Kõnealused liikmesriigid esitasid ka kava segregatsiooni vähendamiseks ja ennetamiseks hariduses ja elamumajanduses. Bulgaarial ja Rumeenial ei ole konkreetseid meetmeid segregatsiooni kaotamiseks elamumajanduses. Meetmete rahastamise kavad ei ole sageli piisavalt üksikasjalikud.

b) Eesmärgid ja meetmed

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus tunnistatakse, et romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise tagamiseks on väga oluline **ennetada romavastasust ja diskrimineerimist ja nende vastu võidelda**. Enamik liikmesriike on näinud selles valdkonnas ette meetmed, nagu on välja pakutud nõukogu soovitusel. Paraku ei kohaldata neid meetmeid süstemaatiliselt ja valdkonnaüleselt kõigis valdkondades. Läbipõimunud ja mitmekordset diskrimineerimist kõigil haavatavust põhjustavatel alustel on käsitletud vaid mõnes riiklikus raamistikus.

Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on romade **sotsiaalset kaasamist edendavad** meetmed seotud riiklike poliitikaprogrammidega ning riiklike ja ELi rahaliste vahenditega, järgides vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse, lastekaitse ning haridusele ja esmatähtsatele teenustele juurdepääsu puhul romade kaasamise üldpõhimõtet. Paraku ei ole paljudel juhtudel selgelt kirjeldatud, mil määral tuleb selline üldpoliitika romadele kasuks.

Mis puudutab **romade osalemist** konsultatsioonimehhanismides ning poliitika- ja otsustusprotsessides, siis paljud liikmesriigid osutavad romade panusele riiklike raamistike väljatöötamisse, mis on antud muu hulgas romade kaasamise riiklikel platvormidel osalemise kaudu. Romade kodanikuühiskonna järelevalve algatuse raames tehtud romade kodanikuühiskonna hindamine¹² näitab siiski, et tihedam osalemine ja koostöö on ühtlasi võimalikud kui ka vajalikud.

Enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes kavatsetakse tagada pidev koostöö romadega, rakendades nende osalemise hõlbustamiseks strateegiaid ning lihtsustades nende kaasalöömist järelevalve-, hindamis- ja aruandlusprotsessides. Lisaks on liikmesriigid (nt Austria, Belgia, Hispaania, Horvaatia, Kreeka, Leedu, Läti, Rootsi, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Tšehhi ja Ungari)

¹² Üksikasjaliku hinnangu leiab komisjoni talituste töödokumendi esimese osa liitest.

kirjeldanud tegevust, millega toetatakse roma organisatsioonide, sealhulgas roma naisi, noori ja lapsi esindavate organisatsioonide mõjuvõimu suurendamist ja osalemist, ehkki vähem on keskendunud investeringutele nende organisatsioonide suutlikkuse suurendamise eesmärgil.

Mis puudutab **hariduse, tööhõive, tervishoiu ja eluasemega** seotud valdkondlikke eesmärke, siis sisaldavad paljud romasid käsitlevad riiklikud strateegilised raamistikud suurt osa soovitatud meetmetest. Mõni neist meetmetest on seotud riiklike eesmärkide ja näitajatega, mis põhinevad riiklikul statistikal, kui see on kättesaadav. Haridust käsitlev valdkondlik eesmärk paistab silma kui eesmärk, mille puhul liikmesriigid kavatsevad võtta kõige ulatuslikumaid meetmeid. Kavad, millega püütakse kaotada segregatsioon hariduses ja elamumajanduses, ei tundu siiski olevat piisavad, et see probleem edukalt ja täielikult lahendada. Peale selle ei vasta tööhõive, tervishoiu ja elamumajanduse valdkonnas kavandatud meetmed alati romade ees seisvate probleemide ulatusele ja keerukusele.

c) Riiklikud eesmärgid¹³

Mitu liikmesriiki – eelkõige riigid, kus roma elanikkond on suurem – on püstitanud riiklikud eesmärgid, mis vastavad romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus seatud ELi tasandi sihtidele. Neilt liikmesriikidelt on oodata suurt panust ELi sihtide saavutamiseks tehtavatesse ühistesse jõupingutustesse. Ungari ja Slovakkia on vaid osaliselt püstitanud ELi tasandi sihtidele vastavad riiklikud eesmärgid; Rumeenia on võtnud üksnes mõne riikliku eesmärgi, mis ei vasta ELi tasandi sihtidele.

Teised liikmesriigid on seadnud kvantitatiivsed või kvalitatiivsed riiklikud eesmärgid muudes küsimustes kui need, millele keskendutakse romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku konkreetse eesmärgi raames püstitatud ELi tasandi sihtides. Seepärast ei ole võimalik täpselt mõõta nende panust ELi raamistiku sihtide saavutamisse. Mõni liikmesriik (Luksemburg, Madalmaad, Rootsi, Saksamaa ja Taani) ei ole püstitanud ühtki eesmärki.

Mõni väiksema roma elanikkonnaga liikmesriik (eelkõige Horvaatia, kuid mõne eesmärgi puhul ka Eesti, Leedu, Sloveenia ja Soome) on seadnud riiklikud eesmärgid, mis vastavad ELi tasandi sihtidele. Komisjonile valmistavad need jõupingutused heameelt. Seda head eeskuju võiks järgida rohkem liikmesriike, sõltuvalt riigis esinevatest probleemidest ja valitsevast olukorrast.

Kokkuvõttes võib öelda, et romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku sihtidele vastavate riiklike eesmärkide seadmisel ja seonduvate meetmete kavandamisel on tehtud tublit tööd, mida on näha eelkõige suurema roma elanikkonnaga liikmesriikide esitatud romasid käsitlevatest riiklikest strateegilistest raamistikest. Samas Rumeenia ei ole püstitanud ELi raamistiku sihtidele vastavaid riiklikke eesmärke. Asjaolu, et suurima roma elanikkonnaga riigil puuduvad riiklikud eesmärgid, võib kahjustada liikmesriikide ühist suutlikkust saavutada ELi raamistiku 2030. aasta sihid.

1.2. Riiklike romade kontaktpunktide staatus ja roll

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus soovitati (vähemalt) anda asjakohastes riiklikes strateegilistes raamistikes riiklikele romade kontaktpunktidele piisavad volitused, vahendid ja töötajad ning institutsionaalne pädevus. Samuti peaksid riiklikud raamistikud

¹³ Ülevaate kõigi ELi eesmärkide puhul seatud riiklikest eesmärkidest liikmesriikide lõikes leiab komisjoni talituste töödokumendi esimese osa liitest.

võimaldama neil kontaktpunktidel tõhusalt koordineerida tegevust valdkondlike ministeeriumide ja muude asjaomaste asutustega, jälgida romadega seotud poliitika elluviimist ja tugevdada koostööd romade kodanikuühiskonnaga, sealhulgas romade kaasamise riiklike platvormide kaudu.

Kuigi riiklikel romade kontaktpunktidel on tähtis roll ametiasutuste ja kodanikuühiskonna koostöö hõlbustamisel ning romade osalemise edendamisel, on nende volituste ulatus liikmesriigiti erinev. Üldjuhul ei ole uute strateegiatega tugevdatud neid kontaktpunkte täiendavate rahaliste vahendite ja töötajatega ning ehkki mõnel kontaktpunktil on ulatuslikud volitused, on kontaktpunktide suutlikkus täita tõhusalt oma koordineerivat rolli endiselt piiratud.

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus soovitati tugevdada suurema roma elanikkonnaga liikmesriikides riiklike romade kontaktpunktide rolli ja staatust, et tagada romade võrdõiguslikkuse ja kaasamise tõhus koordineerimine ja sellega arvestamine eri sektorites piirkonna ja kohalikul tasandil. Samuti kutsuti selles raamistikus liikmesriike üles kaasama riiklikud romade kontaktpunktid romadele mõeldud ELi vahendite jaotamise kavandamisse valitsuse tasandil ja tehtavate kulutuste jälgimisse ning tagama, et avalik poliitika ja avalikud teenused jõuavad tõhusalt romadeni, sealhulgas nendeni, kes elavad äärealadel või maapiirkondades.

Enamik suurema roma elanikkonnaga liikmesriike on andnud oma romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus riiklike romade kontaktpunktile piisavad volitused ja piisava rolli riikliku raamistiku, sealhulgas ELi vahendite rakendamiseks tegevuse koordineerimisel ja koostöö tegemisel ministeeriumidega. Seda on teinud näiteks Hispaania, Horvaatia, Slovakkia ja Tšehhi. Paraku tundub, et isegi neis riikides ei ole suurenenud riiklike romade kontaktpunktide töötajate arv ja rahalised vahendid. See võib piirata kontaktpunktide suutlikkust põhjalikult jälgida riikliku raamistiku rakendamist ja sellest aru anda ning nende osalemist üldpoliitika ja tavaprogrammide väljatöötamises ja jälgimises. Mis puudutab teisi liikmesriike, siis mõnel riiklikul romade kontaktpunktil on väga piiratud vahendid ja suutlikkus.

2. HORISONTAALSED EESMÄRGID

2.1. Võidelda romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ning ennetada neid

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles võitlema romavastasuse ja diskrimineerimise vastu ja neid ennetama, sealhulgas astudes samme ahistamise, vaenukuritegude ja vaenukõne vastu nii internetis kui ka väljaspool seda. Samuti palutakse soovitusel liikmesriikidel välja töötada terviklik ohvrite toetamise süsteem ja seda edendada, parandada teadlikkust romavastasusest ja suurendada teadlikkust romade ajaloost, sealhulgas mälestades romade holokausti ja rakendades ühiskonnas lepitamisprotsessi.

Üldiselt on liikmesriigid teinud suuri jõupingutusi, et viia oma romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik kooskõlla nõukogu soovitusega. Enamik liikmesriike on välja töötanud meetmed, et võidelda diskrimineerimise, vaenukõne ja vaenukuritegude vastu ning teataval määral ka romavastasusega. Need meetmed hõlmavad üldsusele, avaliku sektori asutustele ja meediale suunatud teadlikkuse suurendamise ja teabekampaaniaid. Kuigi Ungari osutab oma analüütilises osas romavastasusele, puuduvad riigil sõnaselged meetmed selle vastu võitlemiseks. Bulgaaria nimetab romavastaste hoiakute vastu võitlemist, kuid riigi kavandatud meetmetes keskendutakse pigem diskrimineerimisele kui romavastasusele. Lisaks on mõne

meetme eesmärk süstemaatiliselt kaasata romade võrdõiguslikkuse tagamise meetmetesse võrdõiguslikkust edendavad asutused ning luua positiivset narratiivi romadest, ja neid eeskujuks seada. Mõnes riiklikus raamistikus on kavandatud meetmed, et võidelda läbipõimunud või mitmekordse diskrimineerimise vastu, sealhulgas erimeetmed, et tegeleda konkreetsete probleemidega, millega puutuvad kokku roma naised.

Mitu liikmesriiki on lisanud oma romasid käsitlevasse riiklikusse strateegilisse raamistikku meetmed, et tutvustada romade ajalugu ja kultuuri. Näiteks kavatakse lihtsustada dialoogi, et tunnustada varasemat ebaõiglust, või rakendada lepitusprotsessi. Romade ajaloo ja kultuuri tutvustamise eesmärgil võetavate meetmete näidete hulka kuuluvad ka spetsiaalsete elementide väljatöötamine ja lisamine õppekavadesse ja õpikutesse, rahvusvahelise romade päeva tähistamine (8. aprillil) ja romade holokausti mälestamine (2. augustil). Mõnes liikmesriigis on need päevad seadusega ette nähtud. Mitu liikmesriiki rahastavad raadio- ja teleaateid ning muuseume, mis on pühendatud romade ajaloole ja kultuurile.

Kuigi enamik liikmesriike on tunnistanud oma romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus rassismi ja diskrimineerimise olemasolu, saaks teadlikkust neist väljendada veelgi tugevamates meetmetes, et reageerida asjakohasemalt mõnes liikmesriigis kindlaks tehtud probleemidele.

Paljutöötavate näidetena võib tuua õiguslike vahendite kohaldamise diskrimineerimise ja vaenukõne vastu võitlemiseks Prantsusmaal ning romavastasust käsitleva seaduse¹⁴ vastuvõtmise Rumeenias.

Teave eelarveeraldiste kohta, mis on tehtud kõnealuse eesmärgi jaoks (kas romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku tarvis või seoses asjaomaste tavaprogrammidega), kas puudub või on võrdlemisi üldine ja ebaselge.

Venemaa sõda Ukraina vastu on kaasa toonud märkimisväärse põgenikevoo, kuhu kuuluvad ka Ukraina romad¹⁵. Selles olukorras on esile kerkinud mitmesugused romasid ähvardavad ohud, sealhulgas ebavõrdse kohtlemise oht¹⁶. Liikmesriikidele tuleb avaldada tunnustust seniste püüdluste eest olukorda leevendada, kuid Ukrainast saabuvate roma põgenike vajaduste rahuldamiseks tuleks teha enam, kasutades optimaalselt romasid käsitlevaid riiklikke strateegilisi raamistikke, et tagada romade võrdne juurdepääs tavaharidusele, tööhõivele, eluasemele, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande teenustele ning muudele esmatähtsatele teenustele.

2.2. Vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust, et kaotada sotsiaal-majanduslik lõhe romade ja üldise elanikkonna vahel

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles võitlema roma elanikkonna äärmiselt kõrge suhtelise vaesuse määra ning materiaalse ja sotsiaalse puuduse vastu.

Selle eesmärgi all kavandatud meetmetega püütakse võidelda põlvest põlve edasikanduva vaesuse ja laste vaesuse vastu ning vähendada romade sotsiaalset tõrjutust. Selleks

¹⁴ [Seadus 2/2021 romavastasuse ennetamise ja selle vastu võitlemise meetmete kohta.](#)

¹⁵ 2001. aasta ametliku rahvaloenduse andmetel on Ukrainas 47 917 roma. Muude hinnangute, näiteks Euroopa Nõukogu hinnangu kohaselt on nende arv märksa suurem.

¹⁶ [The Russian war of aggression against Ukraine – The broad fundamental rights impact in the EU \(europa.eu\).](#)

parandatakse nende juurdepääsu esmatähtsatele avalikele teenustele ja sotsiaaltoetustele, koordineerides tegevust asjaomastes sektorites, nagu haridus ja tööhõive.

Mõni liikmesriik (nt Bulgaaria, Hispaania, Horvaatia, Kreeka, Saksamaa, Sloveenia ja Ungari) on sätestanud vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamise eraldiseisva eesmärgina. Tšehhi ei ole seda eesmärki käsitlenud, kuid on seadnud ühe riikliku eesmärgi, mis vastab ELi tasandi sihile. Teiste liikmesriikide romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik ei hõlma seda eesmärki, kuid sisaldab meetmeid, et tagada sotsiaal-majanduslik kaasamine ja võidelda vaesuse vastu tööhõivet, haridust, tervishoidu ja eluaset käsitlevate valdkondlike eesmärkide kaudu.

Meetmed, mille eesmärk on vähendada digitaalset lõhet ja edendada ebasoodsas olukorras olevate roma kogukondade digitaalset kaasamist, on eraldi lisatud vaid mõnesse romasid käsitlevasse riiklikku strateegilisse raamistikku, samal ajal kui teistes riiklikes raamistikes on need meetmed osa liikmesriigi üldisest sotsiaalse kaasamise poliitikast.

Mõnes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on osutatud võimalusele kasutada laste vaesuse vastu võitlemisel Euroopa lastegarantii¹⁷ ja Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+)¹⁸ vahendeid, kuid ei ole esitatud üksikasjalikku teavet eelarveeraldiste kohta.

Hea tava kasutamise näiteks on Kreeka, kes on töötanud välja toetused, et vähendada energiaostuvõimetust ja anda energiaostuvõimetutele leibkondadele nn energiakaart, kuid terviklik integreeritud teenuste pakett selle nähtusega tegelemiseks tuleb alles välja töötada. Paljutöötava näitena võib tuua ka Ungari, kes on näinud ette meetmed, et pakkuda nõu ja koolitust kodumajapidamiste võlakooormuse vältimise vallas.

2.3. Edendada osalemist, suurendades mõjuvõimu, koostööd ja usaldust

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles suurendama (kui see on asjakohane) romade, sealhulgas naiste, noorte, eakate ja puudega inimeste sisulist osalemist ja nendega konsulteerimist, et toetada tõhusalt romade võrdõiguslikkust ja mittediskrimineerimist.

Et lihtsustada konsulteerimist romade kodanikuühiskonnaga avaliku poliitika läbivaatamisel ja arendamisel, on romade osalemine ette nähtud enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes, kaasates nad kas romasid puudutavate küsimustega tegelevatesse nõuandvatesse valitsusorganitesse või etnilisi ja rahvusvähemusi esindavatesse organitesse.

Mõne meetmega, mis on kavandatud romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus kõnealuse eesmärgi all, toetatakse romade kodanikuühiskonna organisatsioonide, sealhulgas roma naiste ja noorte huve kaitsvate organisatsioonide suutlikkuse ja mõjuvõimu suurendamist. Need meetmed hõlmavad mitmetoetstarbeliste roma kogukonnakeskuste loomist ja tugevdamist, et pakkuda mitmesuguseid teenuseid, nagu tervishoiuteenused, vanemlike oskuste arendamine, hariduse omandamise, kirjaoskuse parandamise ja koolivälises tegevuses osalemise toetamine ning suunamine ja toetamine ligipääsul töövõimalustele.

Mõni üksik romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik sisaldab meetmeid, millega edendatakse romadest eeskujude seadmist või romade töölevõtmist avaliku sektori asutustesse. Ehkki mitmes raamistikus on osutatud vajadusele tugevdada romade esindatust ja

¹⁷ [Euroopa lastegarantii](#).

¹⁸ [Euroopa Sotsiaalfond+ \(ESF+\) partnerluses](#).

suurendada romade organisatsioonide suutlikkust, on vaid mõni üksik liikmesriik kavandanud selle jaoks konkreetsed meetmed.

Hea näitena võib tuua Hispaania, kes on võtnud vastu meetmed, mille eesmärk on suurendada kodanikuühiskonna organisatsioonide ning roma naiste ja noorte suutlikkust, et tagada nende sisuline osalemine ja kaasalöömine ühiskonnaelus. Teine paljutöötav näide on Itaalia romade ja sintide kaasamise riikliku platvormi ja kogukonnafoorumi töö. Eestist, Lätist ja Austriast leiab muid näiteid asjaomaste sidusrühmade struktureeritud ja korrapärase dialoogi kohta (nagu romade kaasamise platvormid või muud konsultatsiooniprotsessid).

3. VALDKONDLIKUD EESMÄRGID – NELI PÕHIVALDKONDA

3.1. Tõhustada võrdset juurdepääsu kvaliteetsele kaasavale tavaharidusele

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles tagama tõhus võrdne juurdepääs kõikidele haridusvormidele alates alusharidusest kuni kolmanda taseme hariduseni, sealhulgas teise võimaluse haridusele, täiskasvanuharidusele ja elukestvale õppele. Samuti kutsutakse selles liikmesriike üles hoidma ära ja kaotama segregatsiooni hariduses.

Liikmesriigid on näinud selle eesmärgi puhul ette mitmesugused meetmed, mis hõlmavad juurdepääsu alusharidusele ja lapsehoiule, haridusele juurdepääsu hõlbustamist, kirjaoskust õppekeeles, roma laste toetamist digioskuste omandamisel ning koolis püsimise suurendamist ja kooli poolelijätmise ennetamist, samuti teataval määral meetmed, mis aitavad suurendada roma õpilaste hariduse omandamist ja edukat haridustee jätkamist pärast koolikohustuse lõppu.

Kõik suurema roma elanikkonnaga liikmesriigid on lisanud kooskõlas romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus kavandatud kaugemaleulatuvamate kohustustega meetmed, et ennetada segregatsiooni ja viia roma õpilased segregeeritud koolidest tavakoolidesse. Paraku tundub, et mõnel juhul (nt Rumeenia, Slovakkia ja Ungari puhul) on kavandatud meetmed (mis ei ole alati välja töötatud süstemaatiliselt hästi määratletud lähtetaseme alusel ning mille juurde ei kuulu näitajaid ja eesmärke) probleemide ulatust silmas pidades ebapiisavad. Muude meetmetega edendatakse kaasavust koolides ja võideldakse roma laste diskrimineerimise vastu. Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on osutatud romakeelsete õppematerjalide koostamisele ja kasutamisele.

Enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes ei ole ette nähtud piisavaid meetmeid, et suurendada roma õpilaste sotsiaalset liikuvust ja aidata neil edukalt suunduda keskhariidusasutusest kõrgkooli. Neis raamistikutes ei ole üldjuhul käsitletud piisavalt seda, kuidas kaotada takistused, mis ei lase roma lastel, sealhulgas äärealadel, maapiirkondades või eraldatud aladel elavatel lastel käia lasteaias. Ka ei ole neis kavandatud piisavaid meetmeid, et toetada roma õpetajate, abiõpetajate ja vahendajate töölevõtmist. Mitmes raamistikus (nt Austria, Bulgaaria, Hispaania, Horvaatia, Itaalia, Kreeka, Leedu, Poola, Saksamaa, Sloveenia, Soome ja Ungari) on nimetatud meetmeid, millega toetatakse täiskasvanud romade haridust.

Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus ollakse ebamäärane kõnealuses valdkonnas eraldatavate eelarvevahendite osas, mistõttu on keeruline hinnata rahastamise piisavust ja prognoosida kavandatud meetmete võimalikku mõju.

Meetmeid, mille eesmärk on ära hoida õpilaste varakult lahkumine haridussüsteemist, ei täienda piisavad meetmed, mille abil tuua koolist välja langenud roma õpilased tagasi kooli.

Mõnel üksikul liikmesriigil (nt Horvaatia, Itaalia, Läti, Slovakkia ja Tšehhi) on meetmed, et vältida väärdiagnoose ja roma õpilaste sobimatut eriõppesse suunamist. Rohkem meetmeid on vaja, et käsitleda digioskusi hariduses ja parandada juurdepääsu internetile. Meetmeid on vaja ka selleks, et parandada personaal-, süle- ja tahvelarvutite ning õppematerjalide jagamist kaugõppe jaoks ning tagada, et need jõuavad vaesunud kogukondade, eelkõige roma lasteni. Romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes ei ole pööratud piisavat tähelepanu ohule, et romade digitaalne kõrvalejätmine haridusest suureneb veelgi, nagu oli näha COVID-19 pandeemia ajal.

Paljutöötavat tava rakendatakse kõnealuses valdkonnas Madalmaades, kus toetatakse aastas 1 miljoni euroga koole, kus õpivad roma lapsed. Soome riiklik nõuandekogu, mis tegeleb romasid puudutavate küsimustega, vaatab läbi romadega seotud õppematerjalid ning esitab suuniseid ja ettepanekuid nende sisu kohta. Poola valitsus pakub stiimuleid kohalikele omavalitsustele, et suurendada koolides veelgi roma vahendajate arvu.

3.2. Suurendada tõhusat ja võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja kestlikule tööhõivele

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles suurendama romade (eelkõige noorte) tõhusat ja võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja kestlikule tööhõivele ning tugevdama meetmeid, millega võidelda diskrimineerimise vastu, seda ennetada ja see kaotada, samuti edendama kaasamist tööturule.

Enamik liikmesriike tunnistab erinevusi romade ja ülejäänud elanikkonna tööhõives. Liikmesriigid on kavandanud meetmed roma noorte jaoks, kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel, et edendada nende kaasamist programmide kaudu eesmärgiga parandada nende oskusi ja digipädevust, ning meetmed, et pakkuda praktika- ja õpipoisiõppevõimalusi ning kutseõpet. Mõnes liikmesriigis on meetmete eesmärk suurendada praktilisi kogemusi, et hõlbustada üleminekut koolist tööturule.

Tööturule kaasamise meetmed, milles keskendutakse eeskätt noortele, on osa liikmesriikides rakendatavast ebasoodsas olukorras või tõrjutud rühmadele suunatud üldpoliitikast. Mõnel üksikul liikmesriigil on meetmed, et toetada (füüsilisest isikust) ettevõtjatest romasid.

Enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes on pööratud tähelepanu soolistele erinevustele tööhõives: on nähtud ette meetmed, mille eesmärk on kaasata tööturule roma naised, või uuritud põhjuseid, miks roma naiste tööturul osalemise määr on madalam. Vaid mõni üksik liikmesriik on sätestanud meetmed, et pakkuda potentsiaalsetele tööandjatele koolitust diskrimineerimisest hoidumise ja mitmekesisuse kohta, ning veelgi vähem liikmesriike pakuvad koolitust romavastasuse teemal.

Enamik suurema roma elanikkonnaga liikmesriike on näinud ette piirkonna ja kohalikul tasandil rakendatavad terviklikud üldised ja sihipärased meetmed, et edendada romade kaasamist ning võidelda diskrimineerimise ja romavastasusega, mis takistab juurdepääsu tööhõivele. Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on nimetatud kavandatud meetmete rakendamisel kasutatavate rahastamisallikatena riiklikke vahendeid, ESF+, ERFi¹⁹ või õiglase ülemineku fondi²⁰. Paraku on osutatud üldistele algatustele ega ole esitatud üksikasjalikku teavet romade jaoks tehtavate eelarvealdiside kohta.

¹⁹ [Euroopa Regionaalarengu Fond](#).

²⁰ [Õiglase ülemineku fond](#).

Ühe paljutöotava tava näite leiab Bulgaariast, kus rakendatakse üldist aktiivset tööturupoliitikat, mis on suunatud alla 29aastastele töötutele noortele, sealhulgas romadele. Teise näitena võib tuua Leedu, kus on võetud vastu meetmed, et edendada ja toetada ettevõtlust, sealhulgas ebasoodsas olukorras olevates rühmades, näiteks romade seas. Belgias rakendatakse Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) kaudu rahastatavaid algatuse „Roma@work“ projekte, millega abistatakse tööd otsivaid romasid, pakkudes koolitust ja juhendamist.

3.3. Parandada romade tervist ning suurendada tõhusat ja võrdset juurdepääsu kvaliteetsetele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles tagama tõketeta, tõhus ja võrdne juurdepääs kvaliteetsetele tervishoiu- ja sotsiaalteenustele, eelkõige inimeste jaoks, kes on kõige suuremas ohus või elavad kõrvalistes maapiirkondades või eraldatud aladel.

Enamik liikmesriike tunnistab, et romadele võrdse juurdepääsu tagamisel tervishoiuteenustele esineb probleeme. Mõnes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on ette nähtud roma elanikkonna tervisealast olukorda käsitlevad uuringud, et suurendada ametiasutuste teadmisi ja suutlikkust töötada välja paremini suunatud meetmed.

Enamik liikmesriike keskendub tervishoiutöötajate, kohapealsete töötajate ja tervishoiuvaldkonnas tegutsevate roma vahendajate koolitamisele ning teadlikkuse suurendamise kampaaniatele, millega propageeritakse tervislikku eluviisi ja hoolitsemist laste tervise eest. Muude meetmetega, näiteks mobiilsete tervishoiuteenuste osutamisega, püütakse jõuda otse asumites elava roma elanikkonnani.

Mõni liikmesriik on näinud ette roma naiste jaoks mõeldud meetmed, mille puhul keskendutakse reproduktiivtervisele. Väikeses arvus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes on pööratud tähelepanu puudega inimeste, eakamate, LGBTIQ-inimeste ja (võimalike) inimkaubanduse ohvrite vajadustele. Mõni üksik liikmesriik on näinud ette meetmed, mille eesmärk on pikendada romade oodatavat eluiga. Peaaegu pooltes raamistikutes (nt Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Kreeka, Küpros, Läti, Prantsusmaa, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari) on kavandatud meetmed, et leevendada COVID-19 pandeemia mõju, sealhulgas vaksineerimist edendavate kampaaniate kaudu.

Enamik suurema roma elanikkonnaga liikmesriike on ühendanud üldised ja sihipäraseid meetmed. Nad on nimetanud ka seda, et nende meetmete rakendamiseks kohalikul ja piirkonna tasandil on olemas rakenduskavad, ehkki mõnel juhul ei ole need kavad selgelt sõnastatud. Nende liikmesriikide meelest kuuluvad diskrimineerimine ja romavastasus nende põhjuste hulka, miks romad ei pääse ligi tervishoiuteenustele.

Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on märgitud, et kõnealuse eesmärgi jaoks – peamiselt selliste üldiste meetmete elluviimiseks, millega parandatakse tõrjutud inimeste juurdepääsu tervishoiuteenustele – kasutatakse ESF+ ja ERFi rahalisi vahendeid.

Hea tava näite leiab Portugalist, kus rakendatakse sihipäraseid meetmeid tervishoiuvaldkonnas tegutsevate roma vahendajate koolitamiseks, ja Küprosel, kus on tagatud kõigile lihtne ja tasuta pääs lastearsti vastuvõtule.

3.4. Suurendada tõhusat ja võrdset juurdepääsu asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele

Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles tagama romade võrdne kohtlemine juurdepääsul asjakohasele segregatsioonita eluasemele ja esmatähtsatele teenustele. Nende teenuste hulka kuuluvad Euroopa sotsiaalõiguste samba²¹ 20. põhimõtte kohaselt vesi, kanalisatsioon, energia, transport, finantsteenused ja digitaalne kommunikatsioon.

Mitu liikmesriiki on näinud ette meetmed, et parandada juurdepääsu esmatähtsatele teenustele, eeskätt kraaniveele, ning teataval määral meetmed, et ära hoida ja kaotada ruumiline segregatsioon. Mõni üksik romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik sisaldab nii üldisi kui ka sihipäraseid meetmeid, et hõlbustada juurdepääsu sotsiaaleluruumidele, samal ajal kui mitmes raamistikus on kavandatud meetmed, et rakendada ametlikke menetlusi linnaruumi ja elamute ajakohastamiseks, propageerida eluaseme omamist ning investeerida taristusse, nagu elekter, gaas, kraanivesi, reovee- ja jäätmekäitlus, maanteed ja juurdepääs transpordile.

Seda, et on tähtis võidelda diskrimineerimise ja romavastasusega kui takistustega juurdepääsul eluasemele, on tunnistanud vaid mõni üksik liikmesriik ja konkreetsetes meetmetes kajastub see veelgi vähem. Enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes ei ole käsitletud piisavalt selliseid küsimusi nagu sunniviisiline väljatõstmine, asjaolu, et romadel ei ole võimalik saada kinnisvaraomanikuks ega lubada endale kestlikku üüripinda, ega eluasemete ülerahvastatuse vähendamist.

Enamik suurema roma elanikkonnaga liikmesriike (Hispaania, Kreeka, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari) on üldjuhul näinud ette kohalikul tasandil elluviidavad segregatsiooni kaotamise algatused, samal ajal kui Bulgaaria ja Rumeenia spetsiaalsed segregatsiooni kaotamise meetmed puuduvad. Selliste algatuste raames kantakse hoolt selle eest, et avaliku sektori vahenditest rahastatavad uusarendused ei ole segregeeritud, jälgitakse romade osakaalu elurajoonides või kaasatakse segregatsiooni kaotamise protsessi laiem kogukond, valmistades kogukonda ette võtma vastu romasid, kes on lahkunud segregeeritud aladelt.

Enamikus romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes kavatakse kasutada kõnealuses valdkonnas ELi rahastamisprogramme, kuid vaid erandjuhul on esitatud neis raamistikes üksikasjalikku teavet rahaliste vahendite eraldamise kohta.

Paljutõotava näite leiab Saksamaalt, kus on näha, kuidas kohalikud asutused saavad rakendada oma eluasemele juurdepääsu strateegias romadega arvestavat lähenemisviisi, või Prantsusmaalt, kus kavatakse seadud eesmärkide ja ajakava toel kaotada 2030. aastaks kõik agulid²². Näitena võib tuua ka Sloveenia, kus kaardistatakse ja legaliseeritakse asumeid, et parandada nende taristut, ja Rootsi, kus on koostatud juhendmaterjalid, et suurendada üürileandjate teadlikkust romade olukorrast eluasemeturul ja võidelda diskrimineerimise vastu. Veel üks paljutõotava tava näide on Tšehhi Romodromi projekt „Eluase kõigepealt“²³, kus on tähelepanu keskmes sotsiaalselt tõrjutud või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate roma päritolu inimeste kodutuse ja halbades tingimustes elamise probleem.

4. JÄRELEVALVE JA ARUANDLUS

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus on nähtud ette, et kõik liikmesriigid peaksid parandama eesmärkide seadmist, andmete kogumist, järelevalvet ja aruandlust ning et

²¹ [Euroopa sotsiaalõiguste sammas](#).

²² [Prantsusmaa plaan kaotada agulid 2030. aastaks täielikult](#).

²³ <https://romodrom.cz/en/our-activities/housing/housing-first/>.

aruandlust ja järelevalvet toetavaid andmeid tuleks koguda korrapäraselt. Kõiki liikmesriike kutsutakse üles minimaalse kohustusena sätestama oma romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus riiklikud lähtetasemed ja eesmärgid ELi eesmärkide ja sihtide saavutamiseks, tuginedes põhjalikule vajaduste hindamisele. Peale selle on ELi raamistikus nähtud ette, et liikmesriigid peaksid lisakohustusena sätestama oma raamistikus riiklikud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed eesmärgid kõigi seitsme ELi eesmärgi ja nendega seotud sihtide jaoks (sõltuvalt andmete kättesaadavusest ning riigis valitsevast olukorrast ja esinevatest probleemidest).

Sellele on osutatud ka nõukogu soovitusel, milles kutsutakse liikmesriike üles lisama – võttes arvesse ELi eesmarke ja peamisi sihte – oma romasid käsitlevasse riiklikku strateegilisse raamistikku riiklikud kvantitatiivsed ja/või kvalitatiivsed eesmärgid, mis on kohandatud vastavalt riigi oludele ja võrdõiguslikkust käsitlevate andmete kättesaadavusele.

2022. aasta oktoobris avaldati FRA tehtud romade uuring 2020–2021²⁴. Sellest leiab lähteandmed romade olukorra kohta kaheksas ELi liikmesriigis²⁵ ja kahes kandidaatriigis²⁶. Nende andmete põhjal mõõdetakse edusamme ELis ja uuringuga hõlmatud liikmesriikides.

Et tõhustada andmete kogumist ja aruandlust ning ELi sihtide ja riiklike eesmärkide saavutamisel tehtavate edusammude jälgimist, on komisjon teinud ettepaneku kasutada näitajate kogumit, mille on välja töötanud FRA koostöös riiklike romade kontaktpunktide, riiklike statistikaametite ja komisjoniga.

Enamik liikmesriike on seadnud sisse järelevalve- ja aruandlusmehhanismi, mida koordineerib riiklik romade kontaktpunkt, võttes arvesse romade kaasamise riiklikult platvormilt, romade kodanikuühiskonna organisatsioonidelt, ministeeriumidelt, võrdõiguslikkust edendavatelt asutustelt ja riiklikult statistikaametilt saadud teavet. Nende mehhanismide rakendamisse antakse panus ka romade kodanikuühiskonna järelevalve algatusega.

Riikide järelevalveraamistike hindamine koostöös FRAGA on osutunud keeruliseks, kuna liikmesriikide statistiline meetod lähtetasemete, näitajate ja eesmärkide puhul tuleb muuta paremini võrreldavaks.

Mõne suurema roma elanikkonnaga liikmesriigi (Bulgaaria, Hispaania, Horvaatia, Kreeka ja Tšehhi) romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus on sätestatud romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlevad riiklikud kvantitatiivsed eesmärgid, et saavutada romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku seitsme eesmärgi peamised sihid. Slovakkia on võtnud arvesse ELi raamistiku kuue eesmärgi sihte, olles jätnud tähelepanuta horisontaalse eesmärgi vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust. Ungari on sätestanud sõnaselged riiklikud kvantitatiivsed eesmärgid seoses ELi raamistiku sihtidega vaesuse, hariduse ja tööhõive valdkonnas. Rumeenia ei ole seadnud ELi raamistiku peamiste sihtide saavutamiseks riiklikke eesmarke.

Eesti, Sloveenia, Läti ja Leedu on püstitanud ELi raamistiku peamistele sihtidele vastavad riiklikud eesmärgid ühe või enama eesmärgi puhul.

²⁴ [FRA, „Roma in 10 European countries – Main results“.](#)

²⁵ Hispaania, Horvaatia, Itaalia, Kreeka, Portugal, Rumeenia, Tšehhi ja Ungari.

²⁶ Põhja-Makedoonia ja Serbia.

Mitu liikmesriiki on reageerinud ühist, kuid diferentseeritud lähenemisviisi rakendades ühele või mitmele romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku seitsmest eesmärgist, kuid on käsitlenud ELi peamisi sihte vaid osaliselt. Need liikmesriigid on sätestanud kvalitatiivsed või kvantitatiivsed eesmärgid ja seonduvad meetmed, mis võivad sellegipoolest aidata parandada romade olukorda vastavates valdkondades.

Romade olukorda aitavad parandada ka nende liikmesriikide kavandatud meetmed, kes ei ole ühtki eesmärki seadnud, kuid paraku ei ole võimalik kindlaks teha, mil määral aitavad need meetmed saavutada ELi peamisi sihte.

Liikmesriigid, kes on kehtestanud romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku seitsme eesmärgi jaoks kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed eesmärgid, et liikuda ELi raamistiku sihtide poole, annavad väärtusliku panuse ELi sihtide saavutamisse 2030. aastaks. Liikmesriigid, kus on erilisi probleeme ja märkimisväärne roma elanikkond (eeskätt Rumeenia, kus on ELi suurim roma elanikkond), peavad siiski tegema selliste eesmärkide seadmisel suuremaid jõupingutusi, et suurendada väljavaadet saavutada 2030. aastaks ühiselt ELi sihid.

Mis puudutab andmete kogumist, siis mitu liikmesriiki on osutanud andmetele, mis on kättesaadavad Eurostati ja FRA uuringutest, aga ka riiklikest statistikaametitest. Samal ajal on mõni liikmesriik põhjendanud lähtetasemete ja eesmärkide puudumist õigusliku piiranguga, mis käsitleb etnilise päritolu kohta andmete kogumist.

Järgides nõukogu soovitusi, peaksid liikmesriigid tagama romade võrdõiguslikkust, kaasamist ja osalemist käsitlevate riiklike aruannete täieliku avalikustamise. Paraku ei sisalda enamik romasid käsitlevaid riiklikke strateegilisi raamistikke selle kohta teavet.

5. ROMASID KÄSITLEVATE RIIKLIKE STRATEEGILISTE RAAMISTIKE RAKENDAMISE RAHASTAMINE

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus ja nõukogu soovitusel rõhutatakse ELi ja riikliku rahastamise tähtsust romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise tagamisel ning kutsutakse liikmesriike üles selgitama oma riiklikes raamistikutes, kuidas kavatakse kasutada ELi ja riiklike fonde ja vahendeid. Mitu liikmesriiki on nimetanud, et rahastamisel ühendatakse riiklikud ja ELi vahendid, peamiselt ELi ühtekuuluvuspoliitika raames, ning kasutatakse ka muude rahvusvaheliste rahastajate vahendeid. Neid erinevaid rahastamisallikaid kasutatakse üheskoos selleks, et rakendada meetmeid, mis on sätestatud romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes, ning meetmeid, millega pööratakse romadele tähelepanu hariduse, tööhõive, tervishoiu ja elamumajanduse alaste tavaprogrammide raames.

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus ja nõukogu soovitusel julgustatakse liikmesriike – eriti neid, kus on suuremaid probleeme, ja neid, kus on märkimisväärne roma elanikkond – kasutama romade jaoks maksimaalselt ära vahendid, mis on kättesaadavad 2021.–2027. aasta mitmeaastases finantsraamistikus ja taasterahastu „NextGenerationEU“ raames. Selle võimaldamiseks on tugevdatud ja ühtlustatud 2021.–2027. aastal kohaldatavaid määruseid: näiteks on sätestatud ESF+ erieesmärk edendada tõrjutud kogukondade, nagu romad, sotsiaal-majanduslikku integratsiooni, nähtud ette täiendavad ERFi investeeringud

kõnealuses valdkonnas ning sätestatud ühissätete määruses²⁷ ühtekuuluvuspoliitika fondide jaoks vastav valdkondlik eeltingimus.

Selle eeltingimuse kohaselt peab nimetatud erieesmärgi jaoks vahendeid eraldavatel liikmesriikidel olema riiklik romade kaasamise strateegiline poliitikaraamistik, mis hõlmab rangeid järelevalvenõudeid, segregatsioonivastaseid meetmeid, romade piirkondlikul ja kohalikul tasandil kaasamise suurendamist ning tihedat koostööd romade kodanikuühiskonnaga ja kõigi teiste asjaomaste sidusrühmadega. Selle eeltingimuse täitmist jälgitakse pidevalt kogu programmitöö perioodil. Kui eeltingimus ei ole liikmesriigis enam täidetud, peatatakse kulutuste hüvitamine vastava erieesmärgi puhul. Peale selle peavad kõik liikmesriigid järgima ESF+ rakendamisel sotsiaalse kaasatuse 25 %-lise valdkondliku keskendamise nõuet, mille puhul peamine sihtrühm on romad.

Liikmesriigid peaksid tagama, et kättesaadavad rahalised vahendid jõuavad ka tegelikult romadeni.

2021.–2027. aasta partnerluslepingute ning ERFi ja ESF+-i programmide üle peetud läbirääkimistel rõhutas komisjon, et tulevastes programmides tuleks asjakohaselt kajastada ja käsitleda romadega seotud probleeme konkreetsetes riikides ning rakendada meetmeid, millega edendatakse romade kaasamist ja juurdepääsu segregeerimata tavataristule ja -teenustele.

16 liikmesriiki (Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Itaalia, Kreeka, Luksemburg, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Tšehhi ja Ungari) kavatsevad eraldada ESF+ raames vahendeid tõrjutud kogukondadele, nagu romad, kogusummas üle 1,8 miljardi euro²⁸.

Kooskõlas määrusega, millega luuakse taaste- ja vastupidavusraha²⁹, peavad riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades kavandatud reformid ja investeeringud aitama tõhusalt lahendada kõiki probleeme või suurt osa probleemidest, mis on kindlaks tehtud riigipõhistes soovitusetes, mis on esitatud liikmesriikidele Euroopa poolaasta raames alates 2019. aastast³⁰. Bulgaaria, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi³¹ ja Ungari said aastatel 2012–2019 Euroopa poolaasta raames pidevalt riigipõhiseid soovitusi romade kaasamise kohta. 2019. aastal esitas nõukogu riigipõhise soovitus, mis käsitles eeskätt vajadust tagada roma õpilastele kaasav ja kvaliteetne haridus, Bulgaariale, Rumeeniale, Slovakkiale ja Ungarile.

²⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. juuni 2021. aasta määrus (EL) 2021/1060, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfond+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisapoliitika rahastu suhtes kohaldatavad finantsreeglid.

²⁸ Hinnanguline summa, mis põhineb tabel, mille liikmesriigid olid ametlikult esitanud 2022. aasta 21. novembriks. Lõplikud näitajad on kättesaadavad alles pärast kõigi programmide vastuvõtmist.

²⁹ [Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määrus \(EL\) 2021/241, millega luuakse taaste- ja vastupidavusraha](#).

³⁰ Riiklikes taaste- ja vastupidavuskavades tuleb käsitleda alates 2019. aastast saadud riigipõhiseid soovitusi, mis tähendas lõviosa liikmesriikide jaoks 2019. ja 2020. aasta soovitusi, sest enamik kavu võeti vastu 2021. aastal. 2022. aasta Euroopa poolaasta tsükliks oldi ökonoomne ning riigipõhistes soovitusetes käsitleti üksnes neid olemasolevaid ja uusi prioriteete, millele ei olnud vastuvõetud taaste- ja vastupidavuskavades tähelepanu pööratud. Seetõttu sai 2022. aastal riigipõhise soovitus romade kohta ainult Ungari (kelle taaste- ja vastupidavuskava võeti vastu 15. detsembril 2022). 2019. aastal esitas nõukogu riigipõhise soovitus, mis käsitles eeskätt vajadust tagada roma õpilastele kaasav ja kvaliteetne haridus, Bulgaariale, Rumeeniale, Slovakkiale ja Ungarile.

³¹ Tšehhi sai riigipõhiseid soovitusi roma elanikkonna kaasamise kohta kuni 2016. aastani.

2022. aastal osutati riigiaruandes Bulgaaria, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari kohta eraldi romade kaasamisega seotud küsimuste olulisusele. 2022. aastal said kõik liikmesriigid, kelle taaste- ja vastupidavuskava oli heaks kiidetud, soovitus selle kava ja ühtekuuluvuspoliitika programmide rakendamise kohta. Ungari, kelle taaste- ja vastupidavuskava kiitis nõukogu heaks 15. detsembril 2022,³² sai 2022. aastal riigipõhise soovitus romade kaasamise kohta. Taaste- ja vastupidavusrahastu määruuses nõutakse ka seda, et liikmesriigid selgitaksid, kuidas nende taaste- ja vastupidavuskava meetmed eeldatavasti aitavad edendada võrdseid võimalusi kõigile ja seda eesmärki arvestada kooskõlas Euroopa sotsiaalõiguste sambaga. Mitmes riiklikus taaste- ja vastupidavuskavas on sõnaselgelt nimetatud teatavatest meetmetest kasusaajatena romasid. Need meetmed hõlmavad näiteks toetust lapsehoiuteenuste jaoks ja sotsiaalselt ebasoodsas olukorras olevate õpilaste, sealhulgas romade juurdepääsu kvaliteetsele tavaharidusele, aga ka spetsiaalseid investeeringuid, näiteks meditsiiniteenuste osutamiseks roma kogukondadele.

Muud investeeringud ja reformid hõlmavad noortekeskuste loomist, et toetada haavatavatest rühmadest pärit noorte, näiteks roma noorte isiklikku arengut, ning haavatavatele rühmadele energiatõhusate sotsiaaleluruumide pakkumist. Üldiselt sisaldavad kavad arvukaid reforme ja investeeringuid sotsiaalsete eesmärkide toetamiseks. Kokkuvõttes on liikmesriigid eraldanud ligikaudu 28 % oma taaste- ja vastupidavusrahastu vahenditest sotsiaalsete eesmärkide jaoks, mis jagunevad nelja kategooriasse: tööhõive ja oskused, haridus ja lapsehoid, tervishoid ja pikaajaline hooldus ning sotsiaalpoliitika³³.

Liikmesriike kutsutakse üles kasutama neid rahalisi vahendeid optimaalselt, et kavandada ja rakendada meetmeid, millega parandatakse tõrjutud rühmade, nagu romad, juurdepääsu segregeerimata tavaharidusele, eluasemele, tervishoiu- ja pikaajalise hoolduse teenustele ning tööhõivele, edendada romade sotsiaalset kaasamist ja toetada tõrjutud roma kogukondadega tegelevaid kodanikuühiskonna organisatsioone.

6. LAIENEMISPROTSESSIS OSALEVAD RIIGID: ELi KANDIDAATRIIGID JA POTENTSIAALSED KANDIDAATRIIGID³⁴

Näidates oma suurt pühendumist romade kaasamisele, nõustusid Lääne-Balkani juhid Poznańi protsessi³⁵ raames viima oma romasid käsitlevad riiklikud strateegilised raamistikud/tegevuskavad kooskõlla romasid käsitleva ELi strateegilise raamistikuga. Seetõttu hõlmab käesolev hindamine Lääne-Balkani partnereid.

Kogu Lääne-Balkani piirkonnas on seatud eesmärk võidelda romavastasuse vastu. Uued romasid käsitlevad riiklikud strateegilised raamistikud on koostatud kodanikuühiskonna osalusel. Kõigi Lääne-Balkani partnerite raamistikes on olemas riiklikud näitajad ja järelevalvevahendid. Korrapärast andmete kogumist, avalikku aruandlust ja hindamist tuleks

³² [Ungari taastekava käsitleva kirjaliku menetluse tulemus \(europa.eu\).](#)

³³ [Taaste ja vastupidavuse tulemustabel \(europa.eu\).](#)

³⁴ Käesolev hindamine ei hõlma Türgit, sest Türgil ei ole romasid käsitlevat riiklikku strateegiat. 2022. aasta juunis, järgides Euroopa Komisjon arvamusi, kinnitas Euroopa Ülemkogu Ukraina, Moldova ja Gruusia väljavaadet saada ELi liikmeks ning andis Ukrainale ja Moldovale ka kandidaatriigi staatuse. Kuna need otsused on võrdlemisi hiljutised, ei hõlma hindamine ühtki neist kolmest riigist, kuigi Ukrainal ja Moldova Vabariigil on olemas romasid käsitlev riiklik strateegia.

³⁵ 6. novembril 2020 toimunud Sofia tippkohtumise tulemus, Poznańis heaks kiidetud Lääne-Balkani partnerite Poznani deklaratsioon romade integreerimise kohta ELi laienemisprotsessis.

siiski parandada, et tagada usaldusväärne edusammude hindamine, kasutades piirkonnas lähtetasemena Lääne-Balkani uuringute tulemusi.

Ehkki kõnealuses piirkonnas on laialt levinud romade vaesus ja sotsiaalne tõrjutus, ei hõlma nende probleemide lahendamiseks rakendatavad meetmed piisavalt mitmekordset ja struktuurset diskrimineerimist (naised, eakad, lapsed, LGBTIQ-inimesed ja kodakondsuseta romad). Piisavalt ei ole arvesse võetud vajadust suurendada riiklike romade kontaktpunktide volitusi ja haldussuutlikkust ning tagada nende otsene osalemine ELi rahaliste vahendite kasutamise kavandamises ja järelevalves, mida on rõhutatud ELi raamistikus.

Mis puudutab rahastamist, siis romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes ja tegevuskavades on pööratud suuremat tähelepanu rahastamisvajaduste väljaselgitamisele ja on osutatud riigi eelarvest tehtavatele eraldistele. Sellegipoolest sõltutakse suurel määral rahastajate vahenditest. Komisjoni märkimisväärne rahaline toetus, mida antakse ühinemiseelse abi rahastamisvahendi (IPA) kaudu, juba aitab valitsustel ja kohalikel ametiasutustel suurendada oma suutlikkust ning on abiks hariduse ja ettevõtluse valdkonnas, asumite legaliseerimisel ja romade kodanikuühiskonna organisatsioonide võrgustikele. Selle rahalise toetuse andmist jätkatakse nii riigi kui ka piirkonna tasandil, hõlmates uued prioriteetsed valdkonnad, nagu digivaldkond.

Mis puudutab romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku valdkondlikke eesmärke, siis eesmärk suurendada juurdepääsu kvaliteetsele haridusele, tööhõivele ja tervishoiule on sätestatud (ehkki erineva üksikasjalikkusega) strateegilise eesmärgina kõigis romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes. Roma naiste ja noorte tööhõivele ning digioskuste omandamisele ei ole pööratud piisavalt tähelepanu. Tervishoiumeetmed lastele, haavatavatele isikutele ja soolise vägivalla ohvritele on hõlmatud vaid osaliselt ning vajadust parandada vahendamist tervishoiu valdkonnas ei ole käsitletud piisavalt. Mis puudutab eluasemeid, siis Lääne-Balkani partnerid on juba viinud lõpule ebaseaduslike/mitteametlike asumite kaardistamise. Romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikutes on osutatud juurdepääsule sotsiaaleluruumidele, samal ajal hõlmavad need raamistikud vaid osaliselt selliseid küsimusi nagu taristu legaliseerimine ja parandamine asumites või sunniviisilise väljatõstmise tava kaotamine ning meetmeid romade kodutuse probleemi lahendamiseks. Üldiselt liigitakse õiges suunas, kuid kogu kümnendil tuleb teha lisapingutusi.

Ukrainas ja Moldova Vabariigis³⁶ (kahes uues ELi kandidaatriigis) ning Gruusias (potentsiaalses kandidaatriigis) tuleb käsitleda nõuetekohaselt romade võrddõiguslikkust, kaasamist ja osalemist ning tagada järk-järgult kooskõla romasid käsitleva ELi strateegilise raamistikuga. Euroopa Komisjon arvamustes³⁷ kindlaks määratud prioriteetide hulka juba kuulub nende kolme riigi vajadus tugevdada oma rahvusvähemuste ja haavatavate rühmade õigusi ja neid hõlmavat õigusraamistikku.

Komisjon jälgib tähelepanelikult tehtavaid edusamme ning toetab ka edaspidi romade kaasamist Lääne-Balkani piirkonnas, Ukrainas, Moldovas, Gruusias ja Türgis, mis on osa laienemisläbirääkimiste 23. peatükist „Kohtusüsteem ja põhiõigused“.

7. SUUNISED LIIKMESRIIKIDELE

³⁶ [2022. aasta juunis avaldatud komisjoni arvamus Moldova kohta sisaldab soovitusi, mis käsitlevad romasid.](#)

³⁷ [Euroopa Komisjoni arvamused ELi liikmeks saamise taotluste kohta.](#)

Komisjon kutsub liikmesriike üles tegelema käesolevas teatises ja komisjoni talituste töödokumendi esimeses osas esitatud riigipõhises analüüsis välja toodud parandamist vajavate valdkondadega, sealhulgas eraldama vastavad eelarvehahendid (ning kirjeldama üksikasjalikult rahastamisallikaid, nagu riigi eelarve, ERFi, ESF+-i programmid ning taaste- ja vastupidavuskava). Vastavalt riigis valitsevale olukorrale peaksid liikmesriigid kasutama tõhusalt mehhanisme oma romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku ja/või tegevus- ja rakenduskavade uuendamiseks või ajakohastamiseks, et muuta need ambitsioonikamaks.

Märkimisväärse roma elanikkonnaga liikmesriike julgustatakse tungivalt seadma kõrgemaid eesmäärke kõnealuses neljas valdkonnas romade ees seisvate probleemide lahendamiseks, kohaldades samal ajal nõuetekohaselt ja valdkonnaüleselt horisontaalseid eesmäärke võidelda romavastasuse, diskrimineerimise, vaenukõne ja vaenukuritegude ning vaesuse vastu ja tagada romade sisuline osalemine ühiskonnas. Romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike ja tegevuskavade rakendamisel tuleks aluseks võtta usaldusväärsed lähtetasemed, sealhulgas FRA romade uuring 2020–2021 (uuringuga hõlmatud riikide puhul), ning piisavalt kaugeleulatuvad eesmärgid, mis on tihedalt seotud ELi raamistikus seatud sihtidega. Suure roma elanikkonnaga liikmesriikidel on oluline rakendada kombineeritud lähenemisviisi, et ühtaegu käsitleda ja suurendada romade võrdõiguslikkust ja kaasamist.

Komisjon kutsub kaasamise vallas poliitikameetmeid omavaid liikmesriike üles kandma hoolt selle eest, et sotsiaalse kaasamise üldpoliitika ja tavaprogrammidega jõutakse tulemuslikult roma elanikkonnani, ning töötama välja sihipärased meetmed, et vajaduse korral edendada romade juurdepääsu segregeerimata tavataristule ja -teenustele.

Komisjon julgustab kõiki liikmesriike, kes töötavad praegu välja või rakendavad muid riiklikke strateegiaid, mille eesmärk on vähendada ebavõrdsust või kaotada diskrimineerimine (nt rassismivastased või Euroopa lastegarantii tegevuskavad), tagama romadega seotud küsimuste piisav arvestamine ning täielik vastastikune täiendavus ja kooskõla meetmetega, mille rakendamise kohustus on võetud romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes.

Kõik liikmesriigid on nõustunud tööhõivet, oskusi ja vaesust käsitlevate peamiste eesmärkidega, mis on kavandatud Euroopa sotsiaalõiguste samba 2021. aasta tegevuskavas³⁸. Nad on töötanud neis valdkondades välja riiklikud eesmärgid, mida tuleks kasutada täiel määral, kandmaks hoolt selle eest, et kedagi ei jäeta kõrvale.

Riiklikud romade kontaktpunktid

Romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike edukal rakendamisel on väga oluline riiklike romade kontaktpunktide roll ja tulemuslikkus. Ehkki valdav osa liikmesriike on andnud oma kontaktpunktidele asjakohased volitused ja koordineeriva rolli suhtlemisel ministeeriumide ja muude vastutavate asutustega, ei ole enamikku kontaktpunkte piisavalt tugevdatud täiendavate rahaliste vahendite ja töötajatega, mis piirab kontaktpunktide suutlikkust täita põhjalikult oma koordineerija ja järelevalve teostaja rolli. Samuti tuleks kontaktpunktid asjakohasel juhul kaasata ERFi ja ESF+ programmide, taaste- ja vastupidavuskavade ning mis tahes muude romade võrdõiguslikkust ja kaasamist toetavate liidu vahendite kavandamisse, rakendamisse ja jälgimisse (sh järelevalvekomiteedes). Komisjon kordab, kui tähtis on liikmesriikidel veelgi suurendada riiklike romade kontaktpunktide mõjuvõimu, et nad saaksid täita tulemuslikult oma põhirolli.

³⁸ [Euroopa sotsiaalõiguste samba eesmärgid 2030. aastaks](#).

Romavastatus

Romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku ja nõukogu soovitusel oluline eesmärk ja juhtpõhimõte on võidelda romavastatusega ja seda ennetada. Mitmes romasid käsitlevas riiklikus strateegilises raamistikus tunnistatakse, et on tähtis käsitleda selle erinevaid avaldumisvorme, sealhulgas romavastast rassismi, diskrimineerimist, eelarvamusi, stereotüüpe ja häbimärgistamist ning vaenukõnet ja vaenukuritegusid.

Paljud liikmesriigid on osutanud romavastatusele, kirjeldades oma riigis valitsevat olukorda ja esinevaid probleeme. Enamik suurema roma elanikkonnaga liikmesriike on sätestanud selle nähtuse vastu võitlemiseks eesmärgid ja meetmed, kuid seda on tehtud erineval määral ja erineva ambitsioonikusega ning need eesmärgid ja meetmed ei ole piisavalt vastavuses probleemi ulatusega. Komisjon kutsub liikmesriike üles suurendama oma jõupingutusi selles valdkonnas ja julgustab liikmesriike, kes ei ole selle probleemi lahendamiseks kavu koostanud, tegema seda nüüd.

Segregatsioon hariduses ja elamumajanduses

Komisjon kutsub liikmesriike – eriti neid, kus on märkimisväärne roma elanikkond – üles suurendama jõupingutusi, et hoida ära ja kaotada roma laste segregatsioon koolides ja ruumiline segregatsioon ning tegeleda väärdiagnooside probleemiga, mis toob kaasa roma õpilaste sobimatu suunamise eriõppesse. Samuti julgustab komisjon liikmesriike tegema ennetavalt kindlaks ja kaotama takistused, mis ei lase roma lastel käia koolieelsetes lasteasutustes ja saada kõigil tasemetel kvaliteetset haridust segregeerimata õppeasutustes. Komisjon julgustab liikmesriike tungivalt kasutama täiel määral ELi rahalisi vahendeid (ESF+, ERF, programm „InvestEU“ ning taaste- ja vastupidavuskavad), et aidata parandada tõrjutud roma kogukondade ning vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatesse väikese sissetulekuga leibkondadesse kuuluvate romade elamistingimusi ja arenguväljavaateid. Liikmesriigid peaksid üldiselt rohkem pakkuma sotsiaaleluruumi segregeerimata aladel ning lisaks rakendama meetmeid, et edendada juurdepääsu tavaharidusele, tööhõivele ning tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande teenustele, samuti töötama välja või ajakohastama kohalikke meetmeid ja rakendama segregatsiooni kaotamise kavu.

Eesmärgid ja näitajad

Selleks et jälgida edusamme romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku sihtide saavutamisel, on väga oluline seada näitajate ja lähtetasemetega seotud riiklikud täpselt kvantifitseeritud eesmärgid. FRA romade uuring 2020–2021 sisaldab lähtetasemeid uuringuga hõlmatud riikide jaoks. Suure roma elanikkonnaga liikmesriikidel on oluline rakendada kombineeritud lähenemisviisi, et ühtaegu käsitleda ja suurendada romade võrdõiguslikkust ja kaasamist.

Peale selle julgustab komisjon kõiki liikmesriike vaatama läbi oma romasid käsitlev riiklik strateegiline raamistik ja seda vajaduse korral muutma, et töötada välja konkreetsed kvantitatiivsed eesmärgid, mis aitavad ELil saavutada 2030. aastaks üheskoos romasid käsitlevad ELi strateegilise raamistiku sihid.

Üldine kaasamine

Paljudes romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes on kirjeldatud meetmeid, mis on seotud sotsiaalse kaasamise üldpoliitika ja tavaprogrammidega. Paraku ei ole sageli üksikasjalikult kirjeldatud, kuidas ja mil määral toovad need meetmed kasu romadele. Ehkki püüdlused tegeleda romade kaasamisega üldpoliitika ja tavaprogrammide kaudu on vajalikud,

peaksid liikmesriigid kehtestama kaitsemeetmed, et ennetada romadega seotud küsimuste väljajätmist või pealiskaudset käsitlemist. Kaasata tuleks riiklikud romade kontaktpunktid, kellel tuleks võimaldada võtta selles protsessis valdkonnaülese koordineerija roll.

Osalemine

Liikmesriigid peaksid tagama ja tõestama, et romad osalevad ka tegelikult ja sisuliselt kõigis romasid käsitleva riikliku strateegilise raamistiku rakendamise etappides, samuti ELi rahastamisprogrammide rakendamises riigi, piirkonna ja kohalikul tasandil ning riikliku raamistiku järelevalves ja aruandluses. Koostöö selles valdkonnas on võimalik saavutada, tugevdades romade kaasamise riiklike platvormide osalemist või samaväärseid konsultatsiooni- või osalusprotsesse.

8. EUROOPA KOMISJONI PAKUTAV TUGI

1) ELi õigusaktide täitmise tagamine

Komisjon jälgib ka tulevikus rassilise võrdõiguslikkuse direktiivi,³⁹ kuriteoohvrite direktiivi⁴⁰ ning rassismi- ja ksenofoobiaavastast võitlust käsitleva nõukogu raamotsuse täitmise tagamist ja kohaldamist ning algatab vajaduse korral rikkumismenetlusi, et teha muudatusi liikmesriikide õigusaktides ja poliitikas. Komisjon tugevdab institutsioonilist raamistikku diskrimineerimisvastase võitluse jaoks ja esitab seadusandliku ettepaneku, mis käsitleb võrdõigusasutuste suhtes kohaldatavaid nõudeid.

2) Romade võrdõiguslikkusega arvestamine ELi poliitikaalgatustes ja ELi vahendite kasutuselevõtmine romade jaoks

Komisjon tagab, et võitlus rassilise ja etnilise diskrimineerimise vastu lõimitakse ELi poliitikasse, õigusaktidesse ja rahastamisprogrammidesse, millega edendatakse ühtekuuluvust, kaasamist ja osalemist. Komisjon jälgib romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise tagamiseks olulise poliitika elluviimist ka Euroopa poolaasta raames.

Liikmesriikidele pakutakse rahalise toetuse ja koordineerimismeetmete näol tuge romasid käsitlevate riiklike raamistike edasiarendamisel ja rakendamisel. Lisaks antakse abi tehnilise toe instrumendi⁴¹ raames ja pakutakse võimalusi (eelkõige FRA kaudu) suurendada suutlikkust, et töötada välja usaldusväärsed järelevalve- ja hindamissüsteemid ning koguda võrdõiguslikkust puudutavat teavet poliitika kujundamiseks ja romasid käsitlevate riiklike raamistike rakendamiseks. Riiklikel romade kontaktpunktidel aidatakse parandada teadmisi ja suurendada suutlikkust jälgida riiklike raamistike rakendamist ja anda selle kohta aru ning töötada välja kohandatud näitajad.

Komisjon kasutab võimalikult hästi ära riiklike romade kontaktpunktide esindajate kohtumised, et uurida, milliseid samme on astunud seoses käesolevas teatises esitatud järeldustega.

³⁹ [Nõukogu 29. juuni 2000. aasta direktiiv 2000/43/EÜ, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtte sõltumata isikute rassilisest või etnilisest päritolust.](#)

⁴⁰ [Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.](#)

⁴¹ [Tehnilise toe instrument.](#)

Komisjon aitab ellu viia mitmesuguseid programme ja projekte, nagu ELi katseprojekt HERO,⁴² mis võimaldab parandada haavatavate roma perede juurdepääsu eluasemele ja tööhõivele, ning romade kodanikuühiskonna järelevalve algatuses seisnev ELi ettevalmistav meede 2021–2025, mille eesmärk on suurendada romade kodanikuühiskonna organisatsioonide suutlikkust jälgida romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamist. Muudes algatustes – nagu ELi ja Euroopa Nõukogu ühisprogrammid INSCHOOL ja ROMACT – on tähelepanu keskmes juurdepääs haridusele või suutlikkuse suurendamine poliitika kujundamiseks⁴³.

Riiklikud romade kontaktpunktid ja romade kaasamise riiklikud platvormid saavad toetust komisjoni spetsiaalsete projektikonkursside kaudu kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi⁴⁴ raames. Selle programmi raames toetatakse ka projekte, millega võideldakse rassismi, romavastasuse ja diskrimineerimise vastu, ning Euroopa ajaloolise mälu projektikonkursside⁴⁵ kaudu projekte, millega mälestatakse holokausti.

Komisjon hõlbustab liikmesriikidevahelist koostööd, et edendada kõigi võrdset juurdepääsu kvaliteetsele haridusele kogu Euroopa haridusruumis ja digiõpet⁴⁶ ning ESF+ rakendamist. Komisjon hõlbustab oma Euroopa haridusruumi strateegilise raamistiku võrdõiguslikkuse ja väärtuste tööühma raames ka edaspidi teadmiste vahetamist selle kohta, kuidas võidelda diskrimineerimisega hariduses ja hariduse kaudu.

Komisjon lõimib romadega seotud küsimused paremini kõikidesse asjakohastes meetmetesse, mida võetakse võrdõiguslikkuse liidu,⁴⁷ programmi „Erasmus+“⁴⁸ ja Euroopa solidaarsuskorpuse⁴⁹ programmi rakendamise strateegiate alusel. Komisjon kaasab ressursse programmi „EL tervise heaks“⁵⁰ raames, et aidata ennetada haigusi ja hõlbustada vaktsineerimist ning aidata luua mehhanisme, mis võimaldavad paremini toime tulla tervisega seotud kriisidega, sealhulgas roma elanikkonna seas. Kliima- ja taristufondide⁵¹ toel edendatakse projektidega puudega ning vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate isikute, sealhulgas romade kaasamist ning taskukohaseid sotsiaalelurume.

ELi rahaliste vahendite, sealhulgas ESF+ programmide rakendamisel teeb komisjon koostööd liikmesriikidega, kandmaks hoolt selle eest, et romade vajaduste rahuldamisel ühendatakse üldised ja sihipärased meetmed, ning edendab parimate tavade vahetamist ja liikmesriikidele suuniste andmist segregatsiooni kaotamise kohta hariduses ja elamumajanduses.

3) ELi meetmed ja toetus romade osalemise, kaasamise ja mitmekesisuse edendamiseks

⁴² [Katseprojekt HERO](#).

⁴³ ELi ja Euroopa Nõukogu ühisprogrammid: juurdepääs haridusele [INSCHOOL](#) ja suutlikkuse suurendamine poliitikakujundamises [ROMACT](#); REDI Economic Development S.A. projekt, mille raames toetatakse Euroopa Investeeringufondi (EIF) toel romade ettevõtlust neljas riigis.

⁴⁴ [Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm](#).

⁴⁵ [Euroopa ajaloolise mälu projektikonkurss](#).

⁴⁶ [Euroopa haridusruum](#), kesksed teemad: [hariduse ja koolituse kvaliteedi ning võrdsete võimaluste parandamine](#) ja [digiõpe](#).

⁴⁷ [Võrdõiguslikkuse liit: esimene aasta meetmeid ja saavutusi](#).

⁴⁸ [Erasmus+](#) – liidu haridus- ja koolitus-, noorte- ning spordiprogramm.

⁴⁹ [Euroopa solidaarsuskorpus](#).

⁵⁰ [Programm „EL tervise heaks“](#).

⁵¹ [Programmi „InvestEU“ kliima- ja taristufondid](#).

Väljakujunenud tava kohaselt teeb komisjon koostööd ELi nõukogu eesistujaks oleva liikmesriigiga, et romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemisega seotud küsimused püsiksid poliitilises tegevuskavas tähtsal kohal.

Komisjon tõhustab oma tööd riikidevaheliste partnerluste, vastastikuse õppe ning oskusteabe ja paljutöotavate tavade vahetamise edendamise valdkonnas, toetades i) riiklike romade kontaktpunktide võrgustikku, ii) romade kaasamise Euroopa platvormi, iii) romade kodanikuühiskonna järelevalve projekti elluviimist ning iv) koostööd Euroopa Liidu riiklike võrdõiguslikkust edendavate asutuste võrgustikuga (Equinet) ja EURoma võrgustikuga.

Komisjon jätkab ka koostööd ja partnerlust Euroopa Parlamendi ja romade kodanikuühiskonnaga, et tähistada rahvusvahelist romade päeva.

Käesoleva hindamise järeldusi arutatakse komisjoni kodanikuühiskonna organisatsioonidega konsulteerimise töörühmas ning romade kodanikuühiskonna järelevalve algatuse (2021–2025) raames ka kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et selgitada välja, kuidas oleks kõige parem tegeleda vajakajäämistega ja need kaotada, ning rakendada ja laiendada paljutöotavaid tavasid.

Komisjon edendab programmi „Loov Euroopa“⁵² kaudu mitmekesisust ja kaasavust ning mitmekesisuse hartade ELi platvormi⁵³ kaudu romade suuremat kaasamist töökohal. Komisjoni uus personalistrateegia⁵⁴ aitab suurendada komisjoni töötajate mitmekesisust ning sellega püütakse kaasata rohkem praktikante ja töötajaid alaesindatud rühmadest ja etniliste vähemuste seast. Oma osalus- ja arutleva demokraatia pädevuskeskuse⁵⁵ kaudu aitab komisjon ka välja töötada kodanike kaasamise algatusi, mis võivad aidata edendada Euroopas romade osalemist poliitikas ja kohalikus elus.

- 4) ELi meetmed ja toetus võrdõiguslikkuse edendamiseks ja romavastasusega võitlemiseks

Täites oma kohustust edendada positiivset narratiivi ja roma taustaga eeskujude esiletõstmist ning võidelda romavastasuse, stereotüüpide, romavaenuliku retoorika ja vaenukõne vastu, jätkab komisjon tööd vaenukõne ja vaenukuritegevuse vastu võitleva kõrgetasemelise töörühma kaudu ning koostööd Euroopa Nõukoguga eelseisva projekti EQUIROM⁵⁶ raames.

9. KOKKUVÕTE

Romasid käsitlevas ELi strateegilises raamistikus ja nõukogu soovitusel sätestatud peamiste eesmärke, sihte ja meetmeid on kajastatud romasid käsitlevates riiklikes strateegilistes raamistikes erineval määral. Selleks et riiklikud raamistikud tooksid 2030. aastaks kaasa soovitud muutused, peavad kõik asjaomased sidusrühmad seadma sisse ja säilitama tugeva partnerluse, et reageerida tõhusalt riikides esinevatele probleemidele, jälgida põhjalikult

⁵² [Programm „Loov Euroopa“](#).

⁵³ [Mitmekesisuse hartade ELi platvorm](#) võimaldab ELi mitmekesisuse hartade (praegu 26) osalistel vahetada ja jagada kogemusi ning häid tavasid.

⁵⁴ [Komisjoni personalistrateegia](#).

⁵⁵ [Osalus- ja arutleva demokraatia pädevuskeskus](#).

⁵⁶ Projekti EQUIROM, mille eesmärk on tagada romade võrdõiguslikkus ja kaotada romade diskrimineerimine, viib ellu Euroopa Nõukogu, kasutades projektikonkursi CERV-2021-COEU-1 jaoks eraldatud rahalisi vahendeid.

edusamme ning riiklikke raamistikke vajaduse korral kohandada ja ajakohastada. Komisjon jätkab tegutsemist ELi tasandil, et tagada selles töös igakülgne tugi.

Komisjon kutsub liikmesriike üles kasutama võimalikult hästi ära komisjoni hindamist, järeldusi ja täiustamissuuniseid ning andma oma edusammudest aru 2023. aasta juuniks kooskõlas nõukogu soovitusega. Komisjoni järgmises teatises hinnatakse liikmesriikide esimesi aruandeid romasid käsitlevate riiklike strateegiliste raamistike rakendamise ja 2030. aasta sihtide saavutamisel tehtud edusammude kohta.

FRA on kohustunud tegema 2024. aastal uue romade uuringu. Selle tulemused koos liikmesriikide iga kahe aasta tagant esitatavate aruannetega suurendavad liikmesriikide, aga ka komisjoni suutlikkust mõõta edusamme romasid käsitleva ELi strateegilise raamistiku 2030. aasta sihtide saavutamisel. Komisjon teeb nende edusammude mõõtmisel tihedat koostööd FRAGA.

Edusammude tegemine romade ees seisvate probleemide lahendamisel on oluline proovilepanek võrdõiguslikkuse liidu jaoks ja ELi jaoks üldisemalt. Komisjon on võtnud kindlalt nõuks tagada, et ELi tasandi panus neisse jõupingutustesse ei vähene.